

УДК 271.4-726.1 Й.Сліпий: 2-85(47+57)

Т. Т. Бублик

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАТРІАРХА ЙОСИФА СЛІПОГО ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ УГКЦ У СВІТЛІ РАДЯНСЬКИХ ДОКУМЕНТІВ (1960–1980-і роки)

У статті розглянуто діяльність глави УГКЦ патріарха Йосифа Сліпого після його звільнення з радянських таборів в 1963 р. в середовищі української діаспори. Автор проаналізував основні кроки патріарха у справі повернення прав на легальне існування греко-католиків у СРСР, а також простежив залежність між заходами української католицької діаспори у справі легалізації УГКЦ, використанням ними політичної кон'юнктури, і змін в церковно-державних стосунках та контрзаходами радянських органів влади в 1960-1980-х рр.

Ключові слова: греко-католики, Йосиф Сліпий, легалізація, українська діаспора.

Друга половина ХХ століття була для Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) періодом важких випробувань, коли тоталітарний комуністичний режим спробував позбавити її найважливішого – права на існування. Атеїстична радянська держава не бажала толерувати Церкву, котра була «українською католицькою духовною спільнотою» [1, с. ix], однак її ієрархія, духовенство і вірні не змирилися із насиллям влади. Протягом чотирьох, найдраматичніших і найтрагічніших у минулому столітті, десятиліть очолював УГКЦ Йосиф Сліпий (1944-1984 рр.), довголітній ректор Духовної семінарії та Богословської академії у Львові, який обійняв митрополичий престол у важкий для Церкви та України воєнний час. Згодом були 18 років сталінських таборів і виїзд на Захід без можливості повернутися в Україну. Від 1963 р. митрополит Йосиф, отримавши згодом титул верховного архиєпископа і кардинала, прагнув здобути для своєї Церкви статус патріархату (почав використовувати титул патріарх в 1975 р.), який би об'єднав всіх українців-католиків в Україні й діаспорі. Його життя і діяльність на Заході була сповнена турботою про віруючих в Україні. Тому дослідження греко-католицького підпілля і боротьби за права своєї Церкви в Радянському Союзі не буде повноцінним без представлення ролі та участі української діаспори, а особливо – патріарха Йосифа, у легалізаційних процесах.

Постать Йосифа Сліпого достатньо широко досліджена в історіографії. Уваги заслуговують дослідження присвячені «діаспорному» періоду його життя (1963-1984 рр.), серед яких слід згадати праці Василя Ленцика [2], Ярослава Пелікана [3], Мілени Рудницької [4], о. Івана Хоми [5] та ін. Серед сучасних науковців, які аналізують життя Катакомбної Церкви крізь призму діяльності патріарха Йосифа Сліпого і української діаспори на загал, слід згадати о. Івана Дацька [6] та Ю. Недужко [7]. Вказана проблематика також розглядається в працях таких науковців, як Б. Боцьорків [8, с. 123-164], В. Пащенко [9], Я. Стоцький [10] та ін. Важливою джерельною базою для висвітлення проблематики, яка аналізується у статті, є документи з архівів радянських органів влади Української РСР: фонд уповноваженого по Львівській області (ФР-1332) і документи партійного архіву (ФП-3) з Державного архіву Львівської області, також архівні матеріали з фонду Компартії України з Центрального державного архіву громадських об'єднань України (Ф. 1).

Багатотисячна українська діаспора на Заході, яка збільшилася в час і після II Світової війни як кількісно, так і якісно (серед емігрантів велику частку складали представники інтелігенції, духовенства, молоді), постійно тримала в полі зору події в Україні. Однак, за словами о. Івана Дацька, її не оминула «солodka спокуса» вигідного зматеріалізованого життя і стрімкої асиміляції. Звільнення зі сталінських таборів і приїзд до Риму 9 лютого 1963 р. митрополита Йосифа Сліпого уможливили великий поштовх до розвитку релігійно-церковного життя українців. Постать ісповідника віри стала об'єднуючим фактором, голосом «мовчазної Церкви» у вільному світі і її речником перед авторитетними міжнародними інституціями [7, с. 14]. Важливо, що для Заходу патріарх Йосиф став символом Церкви-мучениці, вірні якої терплять за прив'язаність до Римського апостольського престолу. Таку думку проголосив хорватський кардинал Франьо Шепер, префект конгрегації доктрини віри, на святкуванні з нагоди 50-ліття священства Йосифа Сліпого [9, с. 258].

В роки II Світової війни радянський уряд на чолі з Й. Сталіним дещо змінив своє ставлення до релігії загалом, що особливо стосувалося Російської Православної Церкви (РПЦ), яка в час «богоборства» 1920-1930-х рр. зазнала нищівних втрат. Радянські комуністи почали розглядати лояльні конфесії як один з важливих елементів внутрішньої і зовнішньої політики. Один з чиновників Ради у справах РПЦ ще у 1957 р. наголошував, що: «Імперіалісти релігійні організації в СРСР розглядають як легальні організації, які можна використовувати у своїх цілях... Саме тому необхідна наша праця з духовенством, щоб імперіалісти не могли використовувати церкву у своїх цілях» [11, арк. 201].

У 1960-х рр. радянський уряд і Ватикан вперше у своїй історії зуміли налагодити дипломатичні стосунки. Однак серед невирішених питань залишалося «уніатське». З іншого боку, українська греко-католицька діаспора з боєм спостерігала за «потеплінням» взаємин між Римським престолом і СРСР та РПЦ, звинувачуючи ватиканську дипломатію у замовчуванні проблеми переслідування греко-католиків [12, с. 54]. Саме своєю активною діяльністю патріарх Йосиф Сліпий не давав можливості оминати ватиканським дипломатам питання УГКЦ. За словами о. Івана Дацька, приїзд до Риму в'язня сталінських таборів зумовив на Заході розмови не лише про особу Йосифа Сліпого, але й про цілу Церкву [6, с. 14].

У 1964 р. голова Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР О. Пузин у доповіді «Про політику папи Павла VI» представив зрушення у відносинах між Ватиканом і СРСР та наголосив на певному прогресі у ставленні католицьких єпископів до комунізму. Він, зокрема, вказав на відсутність

антикомуністичних заяв у доповідях на засіданнях II Ватиканського собору. Однак О. Пузин принагідно зауважив, що важливою проблемою для радянського керівництва залишилося т. зв. «уніатське питання» в середині держави, а на Заході – «Українська Католицька Церква» (УКЦ), яку підживлює активна діяльність української діаспори на чолі з верховним архієпископом Йосифом Сліпим. За словами радянського чиновника, «антирадянщик Сліпий» поставив собі за ціль відродити УГКЦ і добитися проголошення Київського патріархату з визнанням за ним титулу патріарха, а також він не покинув надії на повернення в УРСР, про що свідчать його щоденні відвідини радянського посольства. У своїй доповіді О. Пузин критикував «толерантне» ставлення папи Павла VI до антирадянської діяльності представників української діаспори і УКЦ. Тому як відповідь на таку позицію папи римського радянській стороні слід, по-перше, призупинити налагодження дипломатичних взаємовідносин з Ватиканом, а по-друге, провести потужну кампанію релігійної контрпропаганди, яка полягатиме в контролі за «главарями» української діаспори та розвінчанні міфу про т. зв. «Мовчазну Церкву» завдяки книгам і матеріалам про релігійне становище в СРСР. «Уніатську» проблему він підсумував однозначно: «Це питання не може бути предметом для переговорів» [13, арк. 110-117].

У середині 1960-х рр., одразу після приїзду митрополита Йосифа Сліпого до Риму, особливий вплив на УГКЦ в СРСР мали надії на його повернення в Україну. У своїх звітах уповноважений Ради у справах РПЦ по Львівській області М. Винниченко доповідав республіканському керівництву, що в середовищі греко-католиків ширилися чутки про повернення Йосифа Сліпого. Так, у звіті від 2 квітня 1964 р. він стверджував про виявлення переселених листів з Риму однодумцям з обіцянками швидкого приїзду в Україну [14, арк. 93]. Згодом він писав, що туристи зі Заходу, а найчастіше – духовні особи, шукають контактів з підпільними греко-католиками, поширюючи чутки про повернення Йосифа Сліпого і тим самим даючи їм надії на відродження «уніатської Церкви». М. Винниченко відзначив активну діяльність «лідера уніатів Величковського», який зустрічався з предстоятелем УГКЦ у Москві перед виїздом останнього закордон [15, арк. 27].

Ідея кир Йосифа Сліпого повернутися в Україну ніколи не залишалася поза увагою радянських органів влади. Після поїздки делегації Українського екзархату РПЦ в США і Канаду в грудні 1968 р. митрополит Філарет (Денисенко) у звіті стверджував, що кардинал Сліпий в час перебування у Північній Америці не допускав у своїх промовах антирадянських заяв. За свідченням православного ієрарха, «уніатський предстоятель» спростовував викривлення журналістами його промов і проповідей в антирадянському дусі, мабуть, прагнучи тим самим зберегти шанс на повернення в СРСР і відродження УГКЦ [9, с. 277].

Слід зауважити, що контакт між греко-католиками в СРСР і в діаспорі практично ніколи не переривався. Наприклад, підпільний владика Василь Величковський та інші таємні греко-католицькі єпископи підтримували зв'язок з патріархом Йосифом Сліпим через монахинь (сестру Володимиру зі Згромадження сестер милосердя св. Вінцентія, сестер-василіянок Анастасію Пітку і Тересу Сапун) [6, с. 14-15], через Польщу (о. Мирослава Ріпецького, о. Василя Гриника) та Прибалтику (о. Альфонсаса Сваринскаса) [6, с. 18]. Такі «туристичні візити» духовенства і монашества з «вільного світу» продовжувалися практично до виходу Церкви з катакомб, про що писали у своїх звітах партійні чиновники [16, арк. 44], і мали важливе для греко-католиків молитовне, канонічно-церковне, інформаційне та фінансово-матеріальне значення.

Приїзд митрополита Йосифа на Захід співпав із хрущовською антирелігійною кампанією, яка найбільше позначилася на становищі РПЦ в Західній Україні. «Возз'єднане» духовенство (греко-католицькі священники, які після «Львівського собору 1946 р.» перейшли в юрисдикцію РПЦ) опинилося в складній ситуації, оскільки нівелювалася надія зберегти церковні структури в Західній Україні. В таких умовах підпільне духовенство отримало нагоду активізувати свою діяльність. Поряд з цим православні священники, прагнучи не втратити свого впливу на населення, почали шукати можливі і допустимі форми діяльності [15, арк. 1-2]. Зокрема, ієрархія РПЦ пропонувала допомогу у вирішенні «уніатської проблеми» в Західній Україні, взамін на лояльність держави. Представники Московського Патріархату мали зосередитися над усуненням греко-католицьких обрядових традицій в парафіях та активно працювати в населених пунктах, в яких діяли «уніати» [10, с. 298-300]. Таку «взаємовигідну» співпрацю описував уповноважений Ради у справах РПЦ по Львівській області у доповідній записці від 7 вересня 1965 р. обкому Компартії стосовно скорочення кількості громад РПЦ в області. Незважаючи на хвилю закриття храмів, чиновник пропонував у місцях зосередження «уніатів» не тільки не закривати культові споруди, але за відсутності в селі священника, туди їх призначати [15, арк. 119-120]. Слід зауважити, що радянська влада, пропагуючи атеїстичну ідеологію в суспільстві, все-таки в західноукраїнському регіоні для подолання «уніатських пережитків» використовувала православне духовенство практично до кінця 1980-х рр. [17, арк. 19-21].

Перевага греко-католицького духовенства над православним у 1960-х рр., на думку радянських чиновників, була, знову ж таки, пов'язана з особою митрополита Йосифа Сліпого. Саме його «надзвичайні права»¹ стосовно душпастирства в умовах переслідування, які отримали священники ще у 1939 р., дозволяли працювати ефективно на нелегальному становищі [18, арк. 69-71]. Також зміни у релігійній політиці СРСР, чутки про можливу легалізацію УГКЦ і повернення Йосифа Сліпого приводили до замішання в середовищі «возз'єднаних», абсолютна більшість з яких пішли в лоно РПЦ не з власного переконання. Тому греко-католицькі активісти на чолі з владикою Величковським почали пропонувати їм повернення в

¹ Тут, очевидно, йшлося про «Головні правила сучасного душпастирства», автором яких був Блаженніший Йосиф. «Правила» були видані в 1941 р. з метою визначити душпастирську діяльність священників в умовах заборони церковної діяльності, переслідування, ув'язнення, за відсутності єпископа, не можливості контактувати з Римським Архієреєм тощо (авт.)

УГКЦ через особисте покаяння, декому навіть дозволяючи і надалі душпастирювати в православних парафіях [19, арк. 24].

Легалізація ГКЦ в Чехословаччині (1968 р.) також мала великий вплив на життя Церкви в катакомбах. Митрополит Філарет (Денисенко) у листі до уповноваженого Ради у справах РПЦ К. Литвина, говорячи про релігійний контекст подій в ЧССР, а саме відновлення греко-католицьких структур, застерігав про можливий занепад православ'я в країні. Такий поворот подій, на думку представника РПЦ, впливав на підвищення «проуніатських» настроїв віруючих Західної України. З огляду на це митрополит Філарет пропонував владі ще активніше боротися з «рештками унії» і підтримати православ'я в регіоні [9, с. 258-259]. Слід зауважити, що легалізація ГКЦ в Чехословаччині викликала велике піднесення серед греко-католиків в УРСР. За спостереженнями уповноваженого М. Винниченко, уніати протягом 1968 р. почали частіше використовувати закриті храми для відправлення своїх богослужінь, подавати заяви на реєстрацію греко-католицьких громад, переконувати православних священників до зміни церковної юрисдикції [20, арк. 33-34].

Очевидно, що патріарх Йосиф Сліпий, який ніколи не втрачав надії на легалізацію УГКЦ, намагався використати події в ЧСФР з користю для своєї Церкви. Так, у своєму листі до Голови Президії Верховної Ради УРСР Д. Коротченка він, апелюючи до чехословацьких подій, просив про відновлення структур УГКЦ в УРСР, оскільки її ліквідація була виключно адміністративним актом. На його думку, якщо навіть і була вина окремих священників перед радянською владою, то за це не можуть відповідати всі, а відмова у легалізації УГКЦ – порушення прав українців на свободу віросповідання [9, с. 277].

Православне духовенство в Західній Україні відзначало відчуженість впливу греко-католицької діаспори на чолі з патріархом Йосифом на життя і діяльність УГКЦ в СРСР. «Возз'єднаний» священник о. Іван Миронюк у своїй аналітичній записці «Еволюція уніатської церкви в роки радянської влади» з кін. 1960-х рр. наголосив, що фактично для «уніатів єдиним авторитетом залишився Сліпий», який стоїть на твердих позиціях відновлення УГКЦ в СРСР і не сприймає нових віянь у Ватикані. За його спостереженнями, діяльність пап Івана XXIII і Павла IV викликала чимало запитань в середовищі греко-католиків, зокрема, переговори з Московським патріархатом, налагодження дипломатичних взаємин з країнами соцтабору. Поворот у політиці Римського престолу зумовив нові хвилі протистоянь і конфліктів у їхньому середовищі. Так, наприклад, радикально настроєні віруючі, які не сприйняли рішень II Ватиканського собору та змін у Католицькій Церкві, відійшли до секти покутників. З іншого боку, в Сліпого, незважаючи на його «образ мученика», є чимало опонентів – василіяни і частина єпископів у діаспорі. Його противники, особливо з діаспорних, натякали, що Йосиф Сліпий «відстав від життя політичного і церковного», і так поводить ніби не помічає всіх тих змін, які сталися навколо тощо. Автор аналітичної записки підкреслював, що з огляду на таку ситуацію (в діаспорі і в Україні) можна було говорити про протистояння в середовищі греко-католиків. Але необхідно брати до уваги той факт, що Ватикан підтримує Сліпого і про це свідчить надання титулів верховного архієпископа і кардинала. У своїх висновках о. Миронюк наполягав на близькому «кінці» уніатства в Радянському Союзі, що, на його думку, відчули самі греко-католики і тому стали дуже небезпечними. Цей колишній студент ректора Йосифа Сліпого як протидію «уніатській загрозі» пропонував радянській владі традиційний засіб – ефективніше підтримувати православних у регіоні, відкриваючи храми в місцях активності уніатів [19, арк. 35-41].

З приїздом митрополита Йосифа Сліпого до Риму українці в діаспорі активізували свою інформаційну діяльність. Слід зауважити, що для греко-католиків в Україні було важливо отримувати інформацію про події у «вільному світі». Релігійні новини віруючі Катакомбної Церкви черпали в основному через західні радіостанції, зокрема, «Радіо Ватикан», «Радіо Свобода», «Голос Америки» та ін. У звіті для союзної і республіканської Рад у справах релігій про діяльність «уніатів» від 9 грудня 1969 р. М. Винниченко зауважив, що більшість греко-католиків регулярно слухає радіопередачі української служби «Радіо Ватикан», в окремих селах роблячи це навіть організованими групами. Чимало ефірного часу у цих передачах присвячується діяльності кардинала Йосифа Сліпого: пропагуються плани про створення Українського Католицького Університету та відкриття собору Св. Софії в Римі [20, арк. 261-265]. Ці «ворожі голоси» залишалися ефективним способом інформування віруючих у цілком інформаційно-контрольованому суспільстві за «залізною завісою». Наприклад, Л. Кравчук, керівник відділу ідеології та агітації ЦК Компартії України, в аналітичній записці від 26 грудня 1984 р. інформував партійних керівників про 14 «клерикально-буржуазних» радіостанцій, які транслюються в Україні і мають своїх постійних слухачів [21, арк. 60-61].

Митрополит Йосиф від початку свого перебування в Римі звернув особливу увагу на видавництво української релігійної літератури, завжди залишаючи частину виданих книг для Церкви в Україні. Очевидно, що в умовах радянського режиму не йшлося про розповсюдження літератури в УРСР, але окремі видання потрапляли за «залізну завісу». Партійні чиновники у Львівській області згадували про поширення в середовищі підпільних греко-католиків брошури про «Мовчазну Церкву». У звіті про релігійну ситуацію на Львівщині М. Винниченко наголосив на важливості постійно відстежувати канали потрапляння «уніатської літератури і атрибутики» в СРСР, відзначаючи невтомну працю радянських прикордонників з «релігійними контрабандистами» [18, арк. 10]. Слід зауважити, що боротьба з релігійною літературою і атрибутикою, виданою нелегально в Україні чи закордоном велася практично до кінця 1980-х рр. і була важливою підставою для адміністративного і навіть кримінального покарання видавців і поширювачів. Справа «уніатської літератури» була пов'язана також із прагненням радянських чиновників і вищого православного духовенства в регіоні вилучити з обігу як привезену із-закордону, так і видану в Галичині до 1946 р. Тому актуальним завданням для РПЦ в регіоні стало видання православних богослужбових книг, зокрема, молитвослова. Навіть М. Винниченко в 1969 р. давав схвальні пропозиції щодо видання православного молитвослова, оскільки це, на його думку, дозволить зменшити вплив уніатської літератури [20, арк. 259-260].

Згідно з дослідженням українського науковця Ю. Недужко, вже у 1970-1980-х рр. діаспора все активніше намагалася привернути увагу країн Заходу до проблеми недотримання релігійної свободи в СРСР та активізувати з цією метою українську громаду в світі [7, с. 270]. Основою для критики радянського керівництва було питання права людини на свободу віросповідання. Генеральний секретар ЦК КПРС Л. Брежнєв 1 серпня 1975 р. підписав «Заключний акт Народи з безпеки і співробітництва у Європі», відомий як Гельсінкські угоди. Підписання цього юридичного акту для Радянського Союзу де-юре означало усунення усіх порушень в гуманітарній сфері. Після підписання Гельсінкських угод радянська влада опинилася у вкрай суперечливій ситуації: з одного боку, нові обставини вимагали розширення свободи в діях релігійних організацій, а з іншого – комуністична ідеологія була спрямована на боротьбу з релігією (засуджувалося «інакомисліє», в освітніх закладах пропагувався атеїзм, численні групи віруючих перебували поза законом). Тому українська діаспора, оперуючи новинами і фактами отриманими з України, представляла в засобах масової інформації радянську владу як порушника міжнародних угод.

Партійні аналітики після підписання міжнародних угод підкресливали, що антирадянська пропаганда «клерикалів з УГКЦ» базується на тезі про порушення СРСР міжнародних договорів про права людини на свободу віросповідання [21, арк. 88-92]. Ю. Недужко цілком слушно виокремив дві великомасштабні інформаційні кампанії української діаспори в 1970-1980-х рр. Перша мала місце після підписання Гельсінкських угод (1975-1978 рр.), а друга була пов'язана зі святкуванням 1000-ліття Хрещення Русі-України (кін. 1970-х – 1990 рр.) [7, с. 270-271].

Церква в діаспорі устами Блаженнішого Йосифа наголошувала на важливості «постійної пам'яті» про братів і сестер у катакомбах. Греко-католицька ієрархія в діаспорі неодноразово стверджувала, що допомога Церкві в Україні – пріоритетне завдання [5, с. 132-139]. За переконанням патріарха і його однодумців інформування світової спільноти та політикуму про правдивий стан УГКЦ в СРСР було необхідне, оскільки на Заході все частіше чулися голоси радянської пропаганди про добровільність рішень т.зв. «Львівського собору 1946 р.», звинувачення єпископів і священників у колабораціонізмі в роки II Світової війни, безпідставність звинувачень стосовно релігійних переслідувань у Радянському Союзі тощо [9, с. 283].

Патріарх Йосиф, окрім інформаційної підтримки, зумів налагодити матеріальну допомогу для підпільного духовенства і мирян в Україні. Так, у 1978 р. на його прохання засновик організації «Церква в потребі» о. Веренфрід ван Страатен виділив окремих фонд для висилання посилки в Україну [6, с. 24]. Також у систему фінансової і матеріальної допомоги були включені численні релігійні і мирянські організації української діаспори та католицького світу. Зокрема, предстоятель УГКЦ у 1970 р. заснував Товариство Св. Софії з метою об'єднати мирянський рух і надати йому відповідальності за долю Церкви в Україні і на поселеннях [22].

З кінця 1970-х рр. розпочалася підготовка до святкування 1000-ліття Хрещення України-Русі. Ювілей був використаний українською діаспорою для розгортання великомасштабної кампанії з нагоди цієї важливої історичної події, спрямованої, разом з тим, на консолідацію в середовищі української еміграції, підвищення рівня національної самосвідомості її членів, пропаганду і поширення серед громадськості й офіційних осіб країн Заходу інформації про історію і культуру України, прагнення її народу до волі й незалежності та боротьбу за свободу совісті [7, с. 270].

Святкування 1000-ліття Хрещення було тісно пов'язане з обранням 17 жовтня 1978 р. на папський престол польського кардинала Кароля Войтили (Іван Павло II). Греко-католики, а особливо патріарх Йосиф, поклали особливу надію на папу-слов'янина, який на особистому досвіді знав, що таке «безбожний комунізм» [6, с. 22]. Свою позицію щодо УГКЦ новий понтифік представив у двох листах до патріарха Йосифа Сліпого в березні 1979 р., в яких підкреслив необхідність «забезпечити право існування, громадянство, українцям католикам у їх батьківській землі» [23, с. 1-2]; за його словами, «мовчазна Церква промовлятиме устами Петра» [6, с. 32]. І справді, Іван Павло II дозволив скликати синоди єпископів УГКЦ на поселеннях, що не зробили до нього Іван XXIII та Павло VI. Ці кроки папи викликали негативну реакцію Московського патріархату: в листі від 22 грудня 1980 р. патріарх Пімен (Ізвєков) пригрозив зупинити єкуменічні переговори [24, арк. 1-2]. Проте Іван Павло II і надалі намагався дбати про два важливих для Католицької Церкви аспекти: продовження діалогу з Православними Церквами та захист прав католиків (обох обрядів) у Східній Європі [24, арк. 3-4, 8-10]. У посланні з нагоди 1000-ліття Хрещення Русі-України (лист «Euntes in mundum» від 25 січня 1988 р. і послання «Magnum baptismi donum» від 14 лютого 1988 р.) він наголосив на важливості цієї дати в історії християнства Східної Європи, тим ще раз підкреслюючи свою підтримку греко-католицькій спільноті в діаспорі і Україні [24, с. 7-11].

Радянські чиновники в 1979 р. відзначали, що в середовищі уніатів «відчувалася атмосфера вичікування якихось змін, надії на те, що новий Папа допоможе їм відновити ГКЦ» [9, с. 338-339]. Особливо таку активізацію вони пов'язували з посланням папи до патріарха Йосифа Сліпого і тому рекомендували органам влади в Західній Україні зосередитися на боротьбі з «рештками уніатства», вивчаючи вплив Ватикану і діаспори на їхню діяльність [9, с. 340-341].

Наприкінці 1979 р. інспектор республіканської Ради у справах релігій М. Божко в результаті поїздки в західноукраїнський регіон підготував доповідну записку про діяльність уніатів. Він стверджував, що наприкінці 1970-х рр. зі стихійної і неорганізованої маси тепер сформувалася організаційна структура, яка веде планомірну роботу, єпископи підтримують зв'язок з Йосифом Сліпим через його ємісарів, отримуючи значну матеріальну підтримку [9, с. 341-342].

7 вересня 1984 р. патріарх Йосиф Сліпий відійшов у вічність. Його смерть стала важкою втратою для греко-католиків у цілому світі. Однак, його наступник – Мирослав Іван Любачівський активно продовжував кампанію за повернення прав греко-католикам в Україні. Смерть знакової особи для греко-католиків

знайшла відгук в документах партійних органів влади. Так наприкінці 1984 р. на постанову «Про протидію антикомуністичним акціям Ватикану, його підривної роботи проти соціалістичних країн, національно-визвольного і антивоєнного рухів» міжреспубліканський філіал Інституту наукового атеїзму при ЦК КПРС видав орієнтування, в якому звернув увагу на «Заповіт патріарха Йосифа Сліпого». На думку професійних атеїстів, головною метою документу стало вболівання за відродження греко-католицизму і «брєдова» ідея Києво-Галицького патріархату. У своєму творі «запеклий антирадянщик» залишився вірний своїм поглядам, засуджуючи комуністичні і атеїстичні погляди та соціалістичний устрій правління. Сліпий у «Заповіті» ще раз згадав т. зв. «екуменізм переслідуваних», тобто, за радянським трактуванням – об'єднання всіх «отщепенцев» проти радянської влади, та наголосив на «боговибраності» українського народу, протиставляючи його тим самим іншим, а особливо російському [21, арк. 79-86].

За «оглядом основних напрямків зарубіжної католицьких і уніатських радіопрограм українською мовою за липень-вересень 1984 р.» смерть Сліпого, хоч і сприймалася як велика втрата для української діаспори, але послужила ще одним потужним інформаційним приводом для антирадянської кампанії під гаслом «за права Українських Церков у СРСР» [20, арк. 39-44]. Таким чином навіть смерть патріарха Йосифа стала приводом для ще однієї хвилі антирелігійної і антиуніатської демагогії радянських очільників.

Головний напрям діяльності патріарха Йосифа Сліпого після його приїзду до Риму в 1963 р. був зосереджений на проблемі відродження УГКЦ в СРСР. Від перших днів свого перебування у «вільному світі» він декларував свою єдність з «братими і сестрами, які терплять» і робив усі можливі заходи для полегшення їхньої долі і співпраці з українцями у діаспорі, представниками Католицької Церкви і світового політикуму. У відповідь радянська влада прагнула у будь-який спосіб обмежити вплив патріарха і діаспори на віруючих у Західній Україні, вбачаючи в цьому одну з важливих перепон до подолання «уніатства» в регіоні. На жаль, кир Йосифу не судилося побачити відродження Церкви в Україні, але його невтомна і жертвенна праця стала основою для легалізації і розвитку УГКЦ в незалежній українській державі.

Джерела та література

1. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950) / Б. Боцюрків. – Львів, 2005. – 265 с.
2. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий / В. Ленчик. – Львів: Свічадо, 2001. – 608 с.
3. Пелікан Я. Ісповідник віри між Сходом і Заходом: портрет українського кардинала Йосифа Сліпого / Я. Пелікан. – К.: Варта, 1994. – 304 с.
4. Рудницька М. Невидимі стигмати / М. Рудницька. – Рим, 1971. – 538 с.
5. Хома І. Патріарх Йосиф / І. Хома. – Львів: Вид-во «Дон Боско», 2009. – 171 с.
6. Дацько І. Передмова / І. Дацько // Християнський голос. Збірник пам'яток самвидаву Комітету захисту Української Католицької Церкви. – Львів: в-во УКУ, 2007. – С. 11-51.
7. Недужко Ю. Боротьба української діаспори за релігійну свободу в Україні (друга половина 70-х – 80-ті рр. XX ст.) / Ю. Недужко // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (збірник наукових статей). – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – Вип. 35. – С. 264-287: Режим доступу до журн.: <http://histans.com/JournALL/histname/35/19.pdf>
8. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946-1989) / Б. Боцюрків // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. – Львів, 1993. – № 1. – С. 123-164.
9. Пащенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років XX століття до наших днів) / В. Пащенко – Полтава, 2002. – 616 с.
10. Стоцький Я. Держава і релігії в Західних областях України: конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944-1964 років / Я. Стоцький. – К.: ФАДА, ЛТД, 2008. – 510 с.
11. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф Р-1332. – Оп. 2. – Спр. 25. – Арк. 195-230.
12. Sorokovsky A. Vatican diplomacy and Ukrainian Greek Catholic Church / A. Sorokovsky // Logos: A Journal of Eastern Christian Studies. – Ottawa, 1995. – № 36. – С. 47-66.
13. ДАЛО – Ф Р-1332. – Оп. 2. – Спр. 36. – Арк. 107-128.
14. ДАЛО. – Ф Р-1332. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 92-95
15. ДАЛО. – Ф Р-1332. – Оп. 2. – Спр. 35. – Арк. 3-35
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 3143. – Арк. 40-45.
17. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 3330. – Арк. 19-21.
18. ДАЛО. – ФР-1332. – Оп. 2. – Спр. 34. – Арк. 64-78.
19. ДАЛО. – ФР-1332. – Оп. 2. – Спр. 41. – Арк. 15-34.
20. ДАЛО. – ФР-1332. – Оп. 2. – Спр. 42. – Арк. 20-42.
21. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2720. – Арк. 60-67.
22. Рудницький Л. До історії товариств «Свята Софія» / Л. Рудницький. – Режим доступу: http://stsophia.us/St_Sophia/Istorija.htm
23. Вісті з Риму. – 1987. – № 2. – С. 1-2.
24. ДАЛО. – ФП-3. – Оп. 59. – Спр. 539. – Арк. 3-4, 8-10.
25. Слово Святішого Отця Івана Павла II до України. – Львів: «Свічадо», 2001. – 204 с.

Бублик Т. Т. Деятельность Патриарха Иосифа Слипого в отношении легализации УГКЦ в свете советских документов (1960-е – 1980-е годы)

В статье представляется деятельность Главы УГКЦ патриарха Иосифа Слепого после его освобождения из советских лагерей в 1963 г. в среде украинской диаспоры. Автор проанализировал основные шаги патриарха в деле возвращения прав на легальное существование греко-католиков в СССР. Также проследил зависимость между принятыми мерами украинской католической диаспоры в деле легализации УГКЦ, использовании ими политической конъюнктуры, а также перемен в церковно-государственных отношениях и контрмерами советских органов власти в 1960-1980-х гг.

Ключевые слова: греко-католики, легализация, Иосиф Слипый, украинская диаспора

Bublyk T. T. The activities of Patriarch Josyph Slipyi concerning the legalization of UGCC in the light of Soviet documents (1960-th – 1980-th)

This paper presents the activities of the UGCC's leader, the Patriarch Joseph Slypy, within the Ukrainian diaspora, after his releasing from the Soviet camps in 1963. The author has analyzed the patriarch's basic actions in restoring the rights of a legal existence of the Greek Catholics in the USSR. Also, the relationship of the measures of the Ukrainian Catholic diaspora in the case of UGCC's legalization has been traced, how they used the political situation and changes in the church - state relations and countermeasures of the Soviet authorities in 1960-1980's

Keywords: Greek Catholics, legalization, Josyph Slipyi, Ukrainian Diaspora .

УДК 327.7

Д. И. Сорока

ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УКРАИНЫ И ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ

В конце Второй мировой войны Украина стала субъектом международного права. Как одна из основательниц ООН, которая приняла непосредственное участие в разработке ее Устава, Украина неизменно следовала его целям и принципам Устава и оказывала всеобъемлющую поддержку в усилиях, направленных на сохранение мира и международной безопасности, разоружения, неприменения силы, ликвидации остатков колониализма и другие. Документы периода УССР доньше регламентируют внешнеполитическую деятельность Украины.

Ключевые слова: Лига Наций, Организация Объединенных Наций, Министерство иностранных дел УССР, Устав ООН, Генеральная Ассамблея ООН, Совет Безопасности ООН, современная Украина.

Начало XX века в мировой политике характеризуется напряжением в отношениях государств, что привело к мировым войнам. Осознавая масштабы потерь, человеческих и материальных, лидеры ведущих мировых держав инициировали создание наднациональной организации, целью которой являлось «развитие сотрудничества между народами и для обеспечения им мира и безопасности» [1]. Деятельность созданной по итогам Версальского соглашения в 1919 году Лиги Наций, в силу ряда причин не была успешной.

Целью данного исследования является освещение на основе доступных источников и литературы взаимодействия Украины и Организации Объединенных Наций в 1944-1991 годах, а также показать преемственность современной внешней политики страны относительно периода Советской Украины. Анализ литературы по данной теме показывает, что в исследованиях накоплен серьезный и ценный материал, сформулированы интересные научные подходы, дающие возможность всеобъемлюще изучить роль Украины в интеграционных процессах в СНГ. В отечественной науке по проблемам сотрудничества Украины и ООН необходимо отметить работы Н.В. Голуб, П.А. Климкина, О.С. Кучика, Д.В. Табачника, Л.Д. Чекаленко и других.

Реформирование Лиги Наций и соответственно создание более мощного межгосударственного объединения стало одним из наиболее важных вопросов, обсуждаемых лидерами антигитлеровской коалиции в 1943-1945 годах. Важным этапом на пути создания ООН стала Московская конференция. В декларации от 30 октября 1943 года подписанной в Москве, в ходе конференции союзных держав, представителями СССР, США, Великобритании и Китая, было провозглашено, что «они [союзные державы] признают необходимость учреждения в возможно короткий срок всеобщей международной организации для поддержания международного мира и безопасности, основанной на принципе суверенного равенства всех миролюбивых государств, членами которой могут быть все такие государства - большие и малые». Первые очертания структуры, целей и функций ООН были сформированы в сентябре-октябре 1944 года в ходе заседаний Вашингтонской конференции при участии Советского Союза, США, Великобритании и Китая. Следующим этапом создания организации стала разработка ведущими участниками антигитлеровской коалиции предложений в августе-октябре 1944 года в Думбартон-Оксе, и поправки, внесенные в феврале 1945 года в ходе Ялтинской конференции. Ярко выраженный политический характер деятельности ООН, выражающийся в акцентировании внимания на вопросы мира, безопасности и обширного межгосударственного сотрудничества, был отличительной чертой новосозданной организации, относительно ранее существовавших.

В конце Второй мировой войны Украина стала субъектом международного права. 27 января 1944 г. на пленуме ЦК ВКП(б) было принято решение о расширении прав союзных республик в области международных отношений. Активное участие в подготовке предложений относительно использования возможностей национальных республик в международной деятельности СССР принимал Дмитрий Захарович Мануильский. Именно его предложения в феврале 1944 года служили основой для принятия в ходе X сессии Верховного Совета Советского Союза Закона о расширении полномочий союзных республик в области международных сношений [2]. Пункт 3 Закона гласил: «...Преобразовать Народный комиссариат иностранных дел из общесоюзного в союзно-республиканский Народный комиссариат...». Также, согласно Закона, в статью 60 Конституции СССР 1936 года вносился пункт «д», следующего содержания